

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ՀԱՅ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

Իտալացի կոմպոզիտոր, իտալական վիպաշտական ոպերային դպրոցի ներկայացուցիչ, *bel canto* արուեստի վարպետ, երաժշտական թատրոնի փայլուն գիտակ, Գաետանոյ Դոնիցետտին (1797-1848) Վինչենցոյ Բելլինիի մահից յետոյ (1835) գլխավորեց իտալական օպերային դպրոցը (Ջովաննոյ Ռոսսինին օպերային կոմպոզիտորի իր կարիերան ավարտել էր դեռևս 1829ին՝ «Վիլհելմ Թել»-ով): Ընդհուպ մինչև 1840-ականների կեսերը, մինչ Վերդիի առաջին յաղթարշավը նա, իրավամբ, համարում էր ազգային երաժշտական թատրոնի անգերազանցելի վարպետն ու խոշորագույն հեղինակությունը:

Դոնիցետտիի հեղինակած 74 օպերաներից մեզ՝ հայերիս համար, առաել թանկ ու հոգեհարազատ է «Պողիկտոսը», որի իրադարձությունները ծաւալում են Գ. դարում, Հայաստանում: Աւելորդ չենք համարում նկատել, որ Դոնիցետտիի աւագ եղբայրը՝ իտալացի դիրիժոր, մանկավարժ ու կոմպոզիտոր Ջուզեպպե Դոնիցետտին (1788-1856) 1828 թուականին հրաւիրուել էր Կ. Պոլիս եւ նշանակուել սուլթանական արքունիքի գլխավոր երաժշտական ղեկավար, երաժշտութիւն դասաւանդել տեղի երաժիշտներին, կազմակերպել Թուրքիայում եւրոպականացուած առաջին զինուորական նուագախումբը: Գաետանոյ Դոնիցետտին «Պողիկտոսն» ստեղծել է ֆրանսիացի դրամատուրգ Պիեռ Կոռնելի (1606-1684) «Պոլիեկտ» ողբերգութեան հիման վրայ, որը գրուել է 1641-42 թուականներին: Պիեսի հիմքում ընկած են 16րդ դարի

քիւզանդացի պատմաբան Սիմէոն Մետաֆրասթէսի «Վարք սրբոց» աշխատութիւնը եւ կարդինալ Ցեզար Պարոնիուսի «Եկեղեցական նոթերը»: Ըստ Կոռնելի, «Պողիկտոսը ապրել է 205 թուականին, հայ էր... Նա պատուեց կայսեր հրամանը, փշրեց կուռքերի արձանները, որոնք, հայերի կողմից պաշտուելու համար զետեղուում էին պատուանդանների վրայ... Չանսալով իր կնոջ պաղատանքներին, աներոջ խնդրանքին՝ վերդառնալ հնոց հաւատքին», Պողիկտոսը ընդունեց քրիստոնէութիւնը, ենթարկուեց հետապնդումներին եւ, ի վերջոյ, տանջամահ արուեց հէնց աներոջ կողմից: Իրադարձութիւնները ծաւալուել են Միլետա՝ մեզ յայտնի Մալաթիա քաղաքում:

Դոնիցետտին օպերան գրեց 1838ին. մէկ տարի անց գրաքննութիւնն արգելեց «Պողիկտոսը»՝ կոմպոզիտորը մեկնեց Փարիզ: Փարիզում, 1840ին, *Grand-Opera*-յում բեմադրուեց օպերան՝ «Նահատակները» (*Les Martyrs*) վերնագրով, նոր խմբագրութեամբ: Հայրենիքում «Պողիկտոսը» բեմադրուեց միայն 1848ին՝ Նէպոլի «San Carlo» թատրոնում:

Իտալական պրեմիերայից 130 տարի անց (1978), Խորհրդային Միութեան ժողովրդական արտիստուհի Գոհար Գասպարեանի խնդրանքով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Ս.Տ. Վազգէն Առաջինը «Պողիկտոսի» պարտիտուրը ստանալու նպատակով քանակցութիւններ է սկսում իտալական նոտային գրադարանի հետ: Շուտով պարտիտուրը հասնում է Հայաստան.

1993 թուականի յուլիսի 17ին երեւանի Ալ. Սպենդիարեանի անուան օպերայի եւ րալետի թատրոնում Հայաստանի Հանրապետութեան ժողովրդական արտիստ Տիգրան Լեւոնեանի բեմադրութեամբ տեղի ունեցաւ «Պողիկտոսի» հայկական պրեմիերան՝ ձօնուած Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700 ամեակին: Վերածնունդ «Պողիկտոսը» հէնց հայոց հողում: 1996ին Հայկական մշակոյթի օրերի շրջանակներում Դոնիցետտիի սակաւ յայտնի այս օպերան ներկայացուեց Մոսկուայի «Մեծ թատրոնում», որին յաջորդեցին օպերային թատրոնի հիւրախաղերն Իսպանիայում 1998ի ամրանը. Դասական արուեստի միջազգային հնագոյն անտիկ ամֆիթատրոնի տարածքում 2 օր անընդմէջ ներկայացուեց «Պողիկտոսը»: Մամուլի գնահատմամբ «ներկայացումը դարձաւ փառատօնի մեծ աստղը»:

Օպերայի լիբրետոյի հեղինակն էր Սալվատորէ Կամմարանոն. նրա անուան հետ էր կապուած Դոնիցետտիի լաւագոյն գործերից մէկի՝ «Լուչիա դի Լամբրմուր» օպերայի ստեղծումը, որը բեմադրուեց 1835ին Նէապոլում: Յատկանշական է, որ լիբրետիստ Կամմարանոն համագործակցել է նաեւ Վերդիի հետ. համագործակցութեան շնորհիւ լոյս աշխարհ եկան «Ալզիրա» (1845, Նէապոլ, San Carlo), «Ճակատամարտ Լենյանոյի մօտ» (1849, Հոմ, Argentina), «Լուիզա Միլլեր» (1849, Նէապոլ, San Carlo) օպերաները: Վերդիի եւ Կամմարանոյի վերջին համատեղ աշխատանքը «Տրուբադուրն» էր, որի ստեղծումը ձգձգուեց Լեքրետիստի հիւանդութեան պատճառով. անաւարտ թողնելով լիբրետոն՝ Կամմարամոն յանկարծամահ եղաւ 1852ի ամրանը:

«Տրուբադուրը» բեմադրուեց Հոմում 1853ին: Պատահականութիւն էր արդեօք, թէ՛ զուգահիշութիւն, որ 1864թ. օգոստոսին Պետերբուրգում լոյս տեսաւ օպերայի հայերէն կլաիրը՝ Յովհաննէս Սահրատեանի թարգմանութեամբ: Միջայէլ Նալբանդեանի շնորհիւ (նա էր խորհուրդ տուել Սահրատեանին թարգմանել օպերան եւ հետամուտ եղել մինչեւ վերջ) երեւան եկաւ հայկական առաջին թարգմանչական օպերան՝ իր պրեմիերայից ընդամէնը 11 տարի անց:

1859ին, յընթացս եւրոպական իր շրջագայութեան, Մայնի Ֆրանկֆուրտում Միջայէլ Նալբանդեանը (1829-1866) գրում է «Իտալացի աղջկայ երգը» քանաստեղծութիւնը՝ ձօն առ իտալական ժողովրդի ազատագրական պայքարը: Իտալացիներն իրենց ազգային դրօշը պարգած՝ նետում են մարտի դաշտ, կործանելու աւստրիական շղթաները: Իտալիայի ազատագրումը ձեռք է բերում նրա որդիների արեամբ, եւ քանաստեղծը երազում է այն պահը, երբ նրանց խանդավառութեան կէսը կամ գոնէ կէսի կէսը՝ կ'երեւար եւ հայերի մէջ: Նա կշտամբում է հայերին եւ քաջալերում միաժամանակ.

Ամենայն տեղ մահը մի է,
Մարդ մի անգամ պիտ մեռնի.
Բայց երանի, որ իւր ազգի
Ազատութեան կը զոհուի:

Իտալական ազատագրական շարժումները հնարաւորութիւն տուեցին քանաստեղծին՝ իր ժամանակակիցներին եւ հետագայ սերունդներին հաղորդել ազգային-ազատագրական պայքարի այս պայծառ աւանդը:

Յատկանշական է, որ այս քանաստեղծութիւնն էլ ընկած է ներկայիս Հայաստանի հանրապետութեան պետական օրհներգի հիմքում: 1907ի յուլիսին Կոմիտասն (1869-1935)

Արշակ Զօպանեանի ընկերակցութեամբ այցելում է Սուրբ Ղազար՝ Վենետիկի ձեռագրատանը մասնագիտական ուսումնասիրութիւններ կատարելու նպատակով: Միփարեան միաբանութեան դահլիճում եւ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանում կոմիտասը դասախօսութիւններ է կարդում հայ ժողովրդական- եկեղեցական երաժշտութեան մասին՝ զուգահեռաբար երգերի կատարմամբ հաստատելով իր տեսական դրոյթները: Բանախօսութիւններից ստացուած հիացական տպաւորութիւնները գետեղուել են «Բազմավէպի» յուլիս-օգոստոսի համարում «հայկական երաժշտութիւնն ի Վենետիկ» վերտա-նութեամբ յօդուածում:

Զ. Վերդիի մահուան քօթից ցնցուած կոմիտասը գրում է «Յովսէփ Վերդի» յօդուածը (1904, «Տարագ», Թիֆլիս)՝ տալով մարգարէական

գնահատականներ. «Վերդին ոչ միայն անցեալի երաժիշտ է, այլեւ ապագայի: Նա նուագերգութեան պատմութեան մէջ գրաւում է մի ընդարձակ տեղ»:
«Վերդին մեռաւ: Իտալական երաժշտութիւնն անժառանգ մնաց», - եզրափակում է իր յօդուածը կոմիտասը:

Յաւարտ խօսքիս փափաքում եմ, որ դարերի պատմութիւն ունեցող հայ իտալական երաժշտական կապերը հետզհետէ է՛լ աւելի սերտանան ու ամրանան, քանզի քաղում են ընդհանրութիւնները մեր եղբայրական ժողովուրդների նախատաքում, պատմութեան մէջ եւ մշակոյթում: Լիայիյս եմ, որ դեռ մենք քաղում առիթներ կ'ունենանք համատեղ մշակութային ծրագրերի իրականացման, քաղմաշերտ, եւ քաղմարնոյթ համագործակցութեան համար:

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐԵԱՆ